

การประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยวชุมชน
: บ้านด่านเนินสูง อำเภอเมือง จังหวัดตราด

Community Potential Assessment for Education and Community Tourism
Management : Ban Dan Noen Sung, Mueang District, Trat Province

ปฏิกาน กิตตินันท์วัฒน์

Patipan Kittinathawat

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Faculty of Communication Arts, Rambhai Barni Rajabhat University

เริงวิชญ์ นิลโคตร

Reongwit Nilkote

ธีรังกูร วรบำรุงกุล

Theerangkoon Warabamrungkul

วิญญู บุญลอย

Waiwoot Boonloy

มนตรี วิชัชวงษ์

Montri Wichaiwong

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University

E-mail: patipan.k@rbru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 29 กรกฎาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 21 มกราคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 2 กุมภาพันธ์ 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่การประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อการศึกษาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยมีพื้นที่บ้านด่านเนินสูง อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นพื้นที่ศึกษาโดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และลงพื้นที่ของนักวิจัยในการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนมีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวที่สำคัญ ประกอบด้วยศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็งและสามัคคี ด้านทรัพยากรป่าไม้และธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์พร้อมรองรับการท่องเที่ยว มีต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอันโดดเด่นของชุมชน มีต้นทุนด้านการบริหารจัดการเครือข่ายทั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวและเครือข่ายผู้ผลิตสินค้าชุมชน และการสนับสนุนจากภาควิชาการระดับพื้นที่เพื่อพัฒนาบนเงื่อนไขและความต้องการของชุมชน ผ่านจัดการความรู้ของทุกฝ่าย การให้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงและตั้งอยู่บนฐานบริบทของพื้นที่ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่

จะส่งต่อไปให้กับชุมชน และทุกภาคส่วนได้เรียนรู้ผ่านการดำเนินการต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาและการจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้

คำสำคัญ : การประเมินศักยภาพ, การศึกษา, ท่องเที่ยวชุมชน

ABSTRACT

This article aims to assess community potential for education and tourism management with Ban Dan Noen Sung, Muang District, Trat Province as a study area. This study was a documentary study, interviews, group discussions and going to the field for research in participatory observation.

The result of the study shows that the community has significant potential, contains the potential of strength and unity in the community participation in terms of abundant natural forest resources to support tourism, outstanding social and cultural capital of the community network management funding for both tourism networks and community product manufacturers network and support for regional academic partners to develop on the content and needs of the community through managing the knowledge of all parties, providing information that's realistic and context - based. This is the heart of education and sustainable development that will be passed on to the community and every sector that has learnt through various actions resulting into the community having the potential to develop into an area for education and community tourism management.

Keywords: Potential Assessment, Education, Community Tourism

1. บทนำ

ประเทศไทยมีรายได้หลักมาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ มีการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยนับตั้งแต่ปี 2556 เป็นต้นมา อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสร้างรายได้เกินกว่า 1 ล้านล้านบาทมาโดยตลอด ในปี 2561 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยว 2.94 ล้านล้านบาท และมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นกลไกที่สำคัญการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ก่อให้เกิดการจ้างแรงงาน และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและลดความเหลื่อมล้ำ (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, ออนไลน์) ด้วยความสำคัญดังกล่าวหน่วยงานภาครัฐ องค์การเอกชน ชุมชน และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงได้ให้ความสำคัญกับเพิ่มขีดความสามารถของการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก มีการพัฒนาส่งเสริมและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ เช่น พื้นฟูและพัฒนาแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งที่พัก เส้นทางหลักในการเดินทาง ข้อมูลสนับสนุนเส้นทางการท่องเที่ยว การเตรียมชุมชนให้เป็นเจ้าบ้านที่ดี การพัฒนากลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีรวมถึงการดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดทั้งเชิงรับและเชิงรุกในกลุ่มเป้าหมายให้มากยิ่งขึ้น (กองแผนนโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562 : 22) ด้วยปัจจัยสำคัญในการพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพทุกภาคส่วนให้มีความพร้อมในทุกด้านเพื่อเป็นฐานรองรับและสนับสนุนความจำเป็นเริ่มจากการเตรียมระบบบริหารจัดการศึกษาในทุกระดับ การเสริมศักยภาพของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้พร้อมรับการพัฒนากการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงหรือส่งต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในการบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงการพัฒนาตลอดช่วงชีวิต ตลอดจนพัฒนาช่องทางให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการ

จัดการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลว่าด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทุกช่วงวัย (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2562, หน้า 22)

ปัจจุบันรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมากโดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและสุขภาพมากขึ้น จากการสำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คนเกี่ยวกับกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบทำระหว่างท่องเที่ยวพบว่าชอบถ่ายรูป ร้อยละ 68 รองมาคือการไหว้พระขอพร ร้อยละ 56 ชมวิวธรรมชาติ ร้อยละ 48 และชอบปิ้ง ร้อยละ 42 ตามลำดับ และสถานที่ท่องเที่ยวส่วนมากที่นักท่องเที่ยวนิยมไปมากที่สุดคือแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น จุดชมวิว/ภูเขา/หาดทรายทะเล รองลงมาคือแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ร้อยละ 52 ถนนคนเดิน ร้อยละ 38 และแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ร้านกาแฟ ร้อยละ 27 ตามลำดับ (สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562, หน้า 6) อาจกล่าวได้ว่าแนวโน้มของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชุมชนเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น สำหรับชุมชนบ้านด่านเนินสูงเป็นชุมชนที่อยู่ห่างจากจังหวัดตราดไปทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 15 กิโลเมตร มีอาณาเขตไม่ไกลจากชายแดนภาคตะวันออกที่มีอาณาเขตติดกับประเทศเพื่อนบ้าน อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีอยู่ที่ประมาณ 28 องศา มีต้นทุนทางสังคมที่หลากหลาย เช่น ป่าไม้ธรรมชาติ พืชพรรณนานาชนิด สัตว์ที่ป่าหายาก สมุนไพรเฉพาะของพื้นที่ หินประหลาด และรอยเท้าสัตว์โบราณ รวมถึงศักยภาพด้านการจัดการมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนวัดเนินสูงได้ผลิตเม็ดมะม่วงหิมพานต์อบเกลือภายใต้แบรนด์ “ภูผา” เป็นต้นทุนของชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมสูง ชุมชนมีความต้องการพัฒนายกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดและเชื่อมโยงในระดับภาค

ดังนั้น การวางแผนการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นระบบ การจัดการศึกษาที่ดีให้กับชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เป็นโอกาสสร้างรายได้ให้กับชุมชนตามเจตนารมณ์และแนวนโยบายรัฐบาลต่อไป คณะผู้ศึกษาและตัวแทนของชุมชนจึงได้ศึกษาและประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อการศึกษาและการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

2. แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ประเทศไทยมีนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับประเทศ กระทรวงท้องถิ่น และชุมชน รัฐบาลได้สนับสนุนการท่องเที่ยวตามแนวนโยบายหลัก ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, 2562, หน้า 94)

1) ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์และเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน อาทิ การท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งจะเป็นการกระจายรายได้ไปสู่คนในชุมชนและท้องถิ่นทั่วประเทศอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ตลอดจนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพจากทั่วโลก

2) พัฒนากลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยวตามศักยภาพของพื้นที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความต้องการของตลาด อาทิ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวทางทะเล การท่องเที่ยวสีเขียว การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและการท่องเที่ยวกลุ่มมุสลิม

3) **ฟื้นฟูความเชื่อมั่นและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของการท่องเที่ยวไทยในสายตาโลก** ดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดทั้งเชิงรับและเชิงรุกในตลาดเป้าหมายทั้งตลาดศักยภาพเดิมและตลาดใหม่ โดยมุ่งเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้เกิดความคุ้มค่าต่อประสบการณ์มากกว่าการท่องเที่ยวที่คุ้มค่าเงิน รวมทั้งสนับสนุนให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้นเพื่อลดการพึ่งพิงตลาดต่างประเทศ

4) **พัฒนาทักษะฝีมือบุคลากรในภาคบริการและการท่องเที่ยว** จัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ภาษาต่างประเทศทั่วประเทศ

5) **พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งให้เกิดความเชื่อมโยงกัน** เป็นโครงข่ายทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ

ระดับพื้นที่จังหวัดตราดได้มีแนวทางการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยจังหวัดได้กำหนดตำแหน่งที่เป็นจุดยืนทางยุทธศาสตร์ (Positioning) 3 ประการ (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนจังหวัดตราด, 2561, หน้า 40) ดังนี้

(1) เมืองเกษตรปลอดภัย

(2) เมืองท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

(3) ช่องทางการค้าชายแดน

ทั้งนี้ จังหวัดได้เน้นการเป็นเมืองที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี (Trat Green City) โดยการป้องกัน การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอและได้มาตรฐาน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และรักษาวินัยชีวิตชาวตราดให้คงอยู่ตลอดไปและมีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ในภาคการเกษตรเน้นในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานและนำเทคโนโลยีที่เอื้อประโยชน์ต่อการเกษตร เพิ่มขีดความสามารถในการจัดการให้กับเกษตรกร พัฒนาส่งเสริมให้มีการสร้างมูลค่าเพิ่มและผลิตที่สร้างสรรค์ ให้ความสำคัญด้านมาตรฐานการผลิต และการตลาด ตลอดจนใช้ศักยภาพทางภูมิศาสตร์ แผนพัฒนาจังหวัดตราด (พ.ศ. 2561-2564) ของจังหวัดเพื่อการส่งออก ด้านการท่องเที่ยวส่งเสริมให้จังหวัดตราดสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดปี พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และสร้างภาพลักษณ์เอกลักษณ์ของจังหวัดตราดให้เป็นที่ยึดจำของชาวไทยและชาวต่างประเทศ ด้านการค้าชายแดนเน้นการพัฒนาโครงข่ายเชื่อมโยง (Connectivity) ระบบโลจิสติกส์ (Logistic) ระบบการผ่านแดนทั้งการตรวจคนเข้าเมืองและศุลกากร ระบบการค้าระหว่างประเทศ เพื่อสนับสนุนให้ตราดเป็นประตูเศรษฐกิจสู่อินโดจีน รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน

บทความนี้ คณะผู้ศึกษาได้ประยุกต์แนวทางการท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนาจังหวัดตราดเป็นแนวทางการอธิบายการประเมินทุนศักยภาพของพื้นที่ซึ่งจะครอบคลุมถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการเชื่อมโยงถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลักจากนโยบายส่วนกลางลงสู่ระดับพื้นที่และแนวทางการจัดการที่ชุมชนสามารถจะพัฒนาไปถึงเป้าหมาย

3. แนวคิดการศึกษาชุมชน

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, หน้า 25) ระบุวิสัยทัศน์ไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” โดยได้กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดไว้ว่า จำนวนแหล่งเรียนรู้ สื่อตำราเรียน นวัตกรรม และสื่อการเรียนรู้มีคุณภาพและมาตรฐานและประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่จำนวนแหล่งเรียนรู้

ที่ได้รับการพัฒนาให้สามารถจัดการศึกษา จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นด้านจำนวน แหล่งเรียนรู้ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน สถานประกอบการ สถาบันศาสนา มูลนิธิ สถาบัน/องค์กรต่าง ๆ ในสังคมเพิ่มขึ้น จำนวนรายการประเภทสื่อที่ผ่านการรับรองมาตรฐานคุณภาพ จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เผยแพร่ผ่านระบบเทคโนโลยีดิจิทัล มีระบบคลังข้อมูลเกี่ยวกับสื่อ และนวัตกรรม การเรียนรู้ที่มีคุณภาพมาตรฐาน สามารถให้บริการคนทุกช่วงวัยและใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานได้นอกจากนี้แล้ว การจะศึกษาให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การให้ความสำคัญกับการศึกษาชุมชน (1) ภูมิปัญญา ชุมชน เช่น สถาบันศาสนา มูลนิธิองค์กร (2) แหล่งเรียนรู้ชุมชน เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ (3) ปรากฏชุมชน หรือบุคลากรที่มีความรู้ของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส เป็นต้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าจะศึกษา ชุมชนในแต่ละแห่งนั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยการศึกษา สำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ สำหรับแหล่งเรียนรู้ ชุมชน ศึกษาด้วยการใช้ข้อมูลเชิงเอกสาร เช่น วรรณกรรม จดหมายเหตุ หรือบันทึกต่าง ๆ นับว่าเป็น แนวทางหนึ่งที่สำคัญในฐานะที่ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่ตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุผลที่วามมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่โดยลำพังคนเดียว หรืออยู่อย่างโดดเดี่ยวเฉพาะตนหรือ ครอบครัวของตนได้ วิธีการศึกษาชุมชน ที่สำคัญประกอบด้วย การใช้ข้อมูลเชิงเอกสาร (documentary study) การสำรวจชุมชน (community study) การสังเกต (observation) การสัมภาษณ์ (interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) (ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556, หน้า 1,138) แนวทางต่าง ๆ คณะผู้ศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของบริบทต่อไป

แนวคิดการศึกษาชุมชนนี้เป็นพื้นฐานในการศึกษาซึ่งคณะผู้ศึกษาได้ประยุกต์ใช้การศึกษาเอกสาร และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลจากนั้นนำข้อมูลมาสังเคราะห์และนำเสนอเพื่อให้เห็นภาพสะท้อนของศักยภาพชุมชนให้ได้มากที่สุด

4. แนวคิดการประเมินศักยภาพ

การประเมินศักยภาพเป็นแนวทางการศึกษาชุมชนหรือแนวทางการประเมินโครงการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อศึกษาข้อมูลและเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เตรียมความพร้อม หรือเป็นแนวทางการประเมินทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สามารถนำมาใช้หรือประยุกต์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ทรัพยากรเหล่านี้รวมถึงองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย เช่น กิจกรรมศาสนาที่ชุมชนถือปฏิบัติ โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่น นโยบายการบริหารประจำท้องถิ่น เป็นต้น ทั้งหมดนี้จะเป็นเครื่องชี้วัดถึงศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชนนั้น ๆ ผลการประเมินศักยภาพสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาการระดมทุน ทำจัดแผน และจัดทำโปรแกรมต่าง ๆ สำหรับการจัดการการท่องเที่ยว ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างเช่น ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ความร่วมมือของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้แล้วเมื่อศึกษาถึงศักยภาพแล้วการกำหนดปัจจัยการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมและน่าเชื่อถือเพื่อจะนำไปใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างแม่นยำ และเหมาะสมต่อไป (อัญชลี เชี่ยวโสธร คูวอลม, 2557, หน้า 55-58) (สุภาภรณ์ หาญทอง, 2543, หน้า 9)

โดยภาพรวมแล้ว อาจสรุปได้ว่า คำว่า “ศักยภาพ” มีความหมายครอบคลุมถึงคุณสมบัติหรือองค์ประกอบของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของบุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชน อันนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถ และเสริมความสามารถในการพัฒนาตนเองและพัฒนาเพื่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ต่าง ๆ (ฐนันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล, 2557, หน้า 186-193) ในส่วนของการศึกษาศักยภาพมีมิติการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

1) **ศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยว** หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยวโดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ได้แก่ ความงดงามตามสภาพธรรมชาติ ความแปลกตาของสภาพธรรมชาติ หลักฐานที่สำคัญทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์หรือเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ (Special Environmental Features) หรือสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางวิชาการก็ได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, มปป.)

2) **ศักยภาพในการบริหารการท่องเที่ยวของชุมชน** การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวคือการสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางธุรกิจในการพัฒนา ปรับปรุง และอนุรักษ์ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว การมีระบบการบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วยแผนงาน แผนการเงิน และแผนบุคลากร เพื่อใช้เป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การรักษาความปลอดภัยหรือการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว หรือมาตรการควบคุมทั้งทางตรงหรือทางอ้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาวต่อไป (กรมการท่องเที่ยว, 2563, หน้า 4)

3) **ศักยภาพการประชาสัมพันธ์** การประชาสัมพันธ์ถือเป็นช่องทางสื่อสารที่สำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีให้เกิดขึ้น การประชาสัมพันธ์สามารถสร้างมุมมองให้เห็นกว้างมากขึ้นในเวทีสาธารณะ การประชาสัมพันธ์ยังเป็นกลวิธีในการสื่อสารให้เกิดการรับรู้ และมุ่งหมายให้ได้มาซึ่งความเข้าใจและการยอมรับจากผู้รับสาร รวมทั้งเป็นกระบวนการในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรและสาธารณชน ในส่วนของนักท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ความท้าทายสำคัญคือการกำหนดวิธีที่จะมีผลลัพธ์มากที่สุดในการสนับสนุนผลิตภัณฑ์แก่นักท่องเที่ยว การสร้างภาพลักษณ์ในทางที่ดี การเพิ่มการรู้จักสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์อาจจะเป็นสะพานไปสู่ความเปลี่ยนแปลง เป็นแนวทางในการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนทัศนคติจากเดิม (Petrovici, 2014, p. 67 อังโน นันทพร อติเรกโชติกุล และเกศรินทร์ โชคเพิ่มพูน, 2018, หน้า 46-52)

4) **ศักยภาพด้านการบริการ** หมายถึงการบริการที่รองรับความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นสิ่งดึงดูดใจ การบริการการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรมและบริการอื่น ๆ ทั้งนี้ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วย (สาระดีดีต่อทคอม, 2563: ออนไลน์)

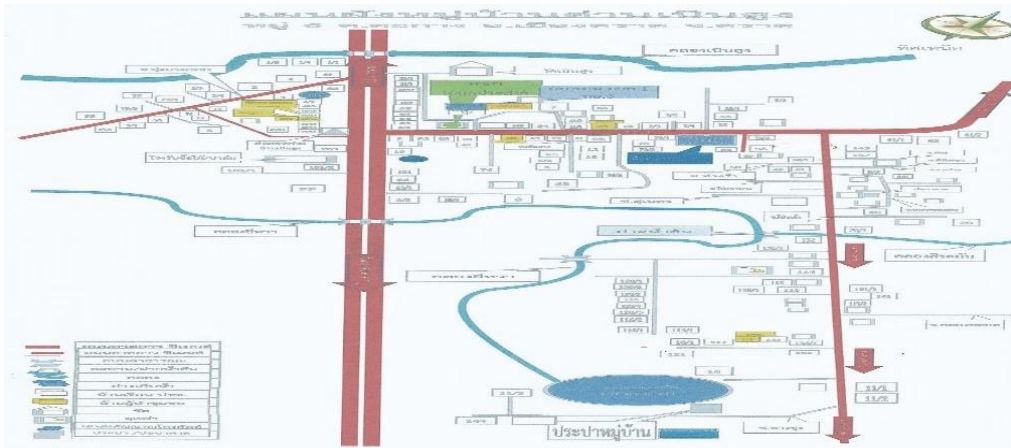
บทความนี้ได้้นำแนวคิดการประเมินเป็นแนวทางการศึกษาและสังเคราะห์ความสามารถหรือความพร้อมของพื้นที่รวมถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาและการปรับปรุงใด ๆ ตลอดจนปัจจัยส่งเสริมต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ความร่วมมือของชุมชน มาใช้เป็นแนวทางการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูล

6. สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านด่านเนินสูง

1. **ด้านความเป็นมา** บ้านด่านเนินสูงเดิมชื่อว่าบ้านเนินสูงได้แยกออกมาเป็นบ้านด่านเนินสูง หมู่ที่ 6 ในพื้นที่ตำบลตะกวด การตั้งชื่อหมู่บ้านตามคำเรียก “บ้านด่านเนินสูง” สืบเนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้มีด้านตรงตั้งอยู่และมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นเนินสูง ซึ่งปัจจุบันบริเวณที่เป็นเนินสูงคือที่ตั้งของหน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธินตราด บ้านด่านเนินสูงมีพื้นที่ทั้งหมด 6,000 ไร่ หรือ 9.6 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีประชาชน 219 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรประมาณ 509 คน (เทศบาลตำบลเกาะกูด, 2561, หน้า 4-15)

2. **ด้านอาณาเขต** บ้านด่านเนินสูงตั้งอยู่ในตำบลตะกวด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด พื้นที่ห่างจากอำเภอเมืองตราดไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 15 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทางทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ตำบลท่ากุ่ม ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ 4 บ้านทุ่งบางเพชร ตำบลเกาะกูด ทิศ

ตะวันออกติดต่อกับหมู่ที่ 3 บ้านตะกาง ตำบลตะกาง ทิศตะวันตกติดต่อกับหมู่ที่ 4 ตำบลท่าพริก และห่างจากทะเลฝั่งตะวันออกไม่มากนัก

ภาพที่ 1 แผนที่หมู่บ้านบ้านด่านเนินสูง (จิรพัฒน์ วัฒนโชคชัย, 2563, หน้า 7)

3. ด้านลักษณะภูมิประเทศ บ้านด่านเนินสูงพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินและมีบางส่วนเป็นที่ราบ ส่วนมากประชาชนจะอาศัยอยู่บริเวณรัศมีรอบ ๆ ด้านตรวบ้านเนินสูง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 79 ของบ้านเรือนประชาชนทั้งหมด ในส่วนที่เป็นเนินเขาซึ่งเป็นที่ตั้งหน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธินตราด ขึ้นตามถนนสายเนินสูงเขาแขวน ระยะทาง 9 กิโลเมตร เส้นทางสัญจรยังไม่สะดวกมากนัก มีประมาณ 5.5 กิโลเมตรยังเป็นถนนลูกรัง ทั้งที่ถนนสายนี้เป็นสายหลักของการขนส่งสินค้าเกษตรของประชาชน ประมาณร้อยละ 95 ของประชากรในพื้นที่ใช้ถนนสายนี้สัญจรไปมา โดยสินค้าเกษตรที่นิยมปลูกคือ ยางพารา สวนปาล์ม และผลไม้ เช่น เงาะ สละ ลองกอง เป็นต้น สำหรับทางด้านบนสุดของชุมชนซึ่งห่างจากเทือกเขาบรรทัดประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ป่าชุมชนบ้านด่านเนินสูง ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 624 ไร่ ป่าชุมชนแห่งนี้แหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีพืชพรรณนานาชนิด มีสัตว์ป่าหายากและมีสมุนไพรหายากในพื้นที่ ซึ่งในพื้นที่มีกลุ่มไม้พะยุงขนาด 3-4 คนโอบและขนาดต่าง ๆ ไม่ต่ำกว่า 1,000 ต้น มีต้นตะพวยยักษ์ขนาด 17 คนโอบ มีฝู้งนกเงือก มีหมีป่า ระกำป่า พืชสมุนไพร หินประหลาด รอยเท้าสัตว์โบราณ ซึ่งเหมาะสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก (เทศบาลตำบลเกาะกา, 2561, หน้า 4-15)

ภาพที่ 2 พื้นที่ป่าชุมชนบ้านด่านเนินสูง (จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน, วันที่ 10 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 3 ต้นตะพวยักษ์ขนาด 17 คนโอบ (จิรพิพัฒน์ วัฒนโชคชัย, 2563, หน้า 7)

4. ด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนแห่งนี้นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเนินสูงตั้งตระหง่านในหมู่บ้าน มีเจดีย์เก่าแก่อายุ 2 องค์ ชื่อว่า เจดีย์ย่อมุม 12 ซึ่งสันนิษฐานว่าเจดีย์นี้สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีการค้นพบเจดีย์ลักษณะนี้ที่วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรีหลายองค์ และยังพบในจังหวัดอยุธยาปรากฏอยู่ หลังวิหารวัดกษัตราาราม 2 องค์ เจดีย์ลักษณะนี้นักจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำ และมักสร้างเจดีย์ขนาดย่อไว้ 2 องค์ เพื่อบ่งบอกที่หมายของผู้ที่นั่งเรือผ่านไปมา สำหรับเจดีย์ย่อมุม 12 จำนวน 2 องค์ของวัดเนินสูงนั้นสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยรัชการที่ 1 สร้างขึ้นที่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอุโบสถ และวัดนี้เป็น 1 ใน 9 วัดของจังหวัดตราดที่สร้างในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ซึ่งทุกวัดนั้นล้วนตั้งอยู่นอก ตัวเมือง จากข้อมูลได้มีการอนุมานว่าพื้นที่ของจังหวัดตราดมีระบบเศรษฐกิจการค้าที่เจริญรุ่งเรืองในอดีตตั้งแต่ ก่อนรัชกาลที่ 1 ผู้คนจึงได้ขยายถิ่นฐานออกไปอาศัยนอกเมืองมากขึ้น จึงทำให้เกิดมีวัดวาอารามตามชายฝั่งมากมายดังกล่าว (สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดเนินสูง, วันที่ 10 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 4 เจดีย์ย่อมุม 12 จำนวน 2 องค์ (จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน, วันที่ 10 กรกฎาคม 2563)

5. ผลิตภัณฑ์ชุมชน ชุมชนบ้านด่านเนินสูง ยังมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนวัดเนินสูง ผลิตภัณฑ์มะม่วงหิมพานต์อบเกลือภายใต้แบรนด์ “ภูผา” ซึ่งมีพระครูโอภาสพลากร เจ้าอาวาสวัดเนินสูง ได้ดำริให้ชุมชนได้มี อาชีพและเพิ่มรายได้จึงได้ส่งเสริมให้ชาวเกษตรกรตำบลตะกวางและพื้นที่ใกล้เคียงปลูกต้นมะม่วงหิมพานต์ใน พื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่า โดยท่านพระครูโอภาสพลากรได้เป็นผู้นำการพัฒนาพื้นที่และปลุกนาร่องในพื้นที่คลองสี

ระมัน มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ จากนั้นสมาชิกในชุมชนเกิดการตื่นตัวและเพิ่มพื้นที่การปลูกเพิ่มมากขึ้น หลังจากมีการปลูกและมีผลผลิตจำนวนมากขึ้นจึงเกิดปัญหาพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อในราคาผลผลิตในราคาที่ต่ำกว่าทุน สมาชิกในชุมชนจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรวัดเนินสูงขึ้น เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2545 มีคณะกรรมการชุดแรก 17 คน และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กลุ่มชุมชนวัดเนินสูง” และได้มีการพัฒนาและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบตั้งแต่การให้ความสำคัญกับวัตถุดิบต้นทางโดยเฉพาะที่ปลูกในบริเวณพื้นที่ภาคตะวันออกโดยมีความเชื่อมั่นว่าวัตถุดิบในพื้นที่มีความสมบูรณ์ สวย และเป็นที่ต้องการของลูกค้า การแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่เน้นความสะอาดและให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด และการจัดจำหน่ายอย่างครบวงจร มีการใช้ทั้งทรัพยากรบุคคลจากชุมชนในพื้นที่และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในกระบวนการผลิต การอบแห้งและแปรรูปต่าง ๆ ที่พร้อมการบรรจุภัณฑ์ที่สมบูรณ์ สวยงาม โดยได้รับการสนับสนุนจากภาคีต่าง ๆ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กรมพัฒนาชุมชน สหกรณ์การเกษตรจังหวัดตราด พาณิชย์และอุตสาหกรรมจังหวัดตราด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้นในการให้ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ และปัจจุบันได้รับการตอบรับจากตลาดทั้งในและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนบ้านวัดเนินสูงมีอาชีพ มีรายได้ และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ภาพที่ 5 ผลผลิตเม็ดมะม่วงหิมพานต์อบเกลือภายใต้แบรนด์ “กล้วยา” (จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน, วันที่ 10 กรกฎาคม 2563)

6. ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ปัจจุบันมีคณะกรรมการการท่องเที่ยวของชุมชน มีการประชุมเพื่อหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้และการศึกษาของเด็กเยาวชนในพื้นที่และการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่โดยมีแนวคิดการพัฒนาในรูปแบบ “จากภูผาสู่หานที่จากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ” ประกอบกับพื้นที่มีความพร้อมด้านต่าง ๆ ที่สามารถสนับสนุนให้เป็นที่การท่องเที่ยวได้ ดังการสัมภาษณ์แกนนำว่า “ชุมชนมีความพร้อมเป็นอย่างมาก ต้องการให้เกิดรายได้ เราเชื่อว่าพื้นที่บ้านด่านเนินสูงมีความพร้อมไม่ด้อยกว่าพื้นที่อื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงในพื้นที่จังหวัดตราด เพียงแต่เราขาดการเชื่อมโยง การประชาสัมพันธ์ และการวางแผนที่ดีเท่านั้นเอง” (สัมภาษณ์แกนนำ, วันที่ 10 มิถุนายน 2563)

การพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การพัฒนาพื้นที่และเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับหมู่บ้าน เป็นต้น สามารถประมวลวิเคราะห์แบบ SWOT Analysis เพื่อให้เห็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านด่านเนินสูงได้ตามตารางสรุป ดังนี้

จุดแข็ง (S : Strengths)	จุดอ่อน (W : Weaknesses)
S1 ชุมชนมีความสามัคคีและมีส่วนร่วม S2 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสมบูรณ์ S3 ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ S4 โบราณสถาน ศาสนสถานที่เป็นที่เคารพ S5 มีกลุ่มและชมรมที่รับผิดชอบจัดตั้ง	W1 บางพื้นที่ยังขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน W2 การคมนาคมยังไม่สะดวกสมบูรณ์ W3 ความรู้ด้านการจัดการด้านท่องเที่ยว/การ ประชาสัมพันธ์ W4 ขาดงบประมาณดำเนินการ W5 ความรู้และทักษะด้านการพัฒนาเชิงรุก
โอกาส (O : Opportunities)	ภาวะคุกคาม (T : Threats)
O1 การมีแผนพัฒนาของท้องถิ่น/ท้องที่ O2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเรื่องการท่องเที่ยว O3 อยู่ในเส้นเชื่อมแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออก O4 เครือข่ายวิชาการ มรภ.รำไพพรรณี O5 เครือข่ายหน่วยงานระดับมีแนวนโยบาย เหมือนกัน	T1 สถานการณ์โรคระบาด COVID 19 T2 ความไม่แน่นอนทางการเมืองท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า **ด้านจุดแข็ง (S : Strengths)** ที่สำคัญของชุมชนบ้านด่านเนินสูงคือการที่ชุมชนเป็นอยู่แบบสังคมเครือญาติ สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีเป้าหมายที่ไปในแนวทางเดียวกันที่สามารถพูดคุยกันได้ การมีพื้นที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชนกล่าวคือพื้นที่ป่าชุมชนขนาดใหญ่ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบให้ชุมชนดูแลและเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญของพื้นที่ การมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโดยเฉพาะวิถีชาวพุทธ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพของชุมชนซึ่งสามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ และการมีกลุ่มและชมรมที่รับผิดชอบชัดเจน ก็นับว่าเป็นจุดแข็งที่สำคัญของชุมชนบ้านด่านเนินสูงในส่วนของ **ด้านจุดอ่อน (W : Weaknesses)** เป็นข้อกังวลที่ชุมชนสมาชิกชุมชนบ้านด่านเนินสูง เห็นว่ายังเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาและประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ประกอบด้วยด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานโดยเฉพาะไฟฟ้าในพื้นที่บางส่วนซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่สะดวก เส้นทางสัญจรไม่สมบูรณ์ การขาดความรู้ด้านการท่องเที่ยว ทักษะในการพัฒนาเชิงรุกและด้านงบประมาณ **ด้านโอกาส (O : Opportunities)** การมีแผนพัฒนาของท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล) และของท้องถิ่น (ส่วนของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน) ที่เป็นแผนพัฒนาหมู่บ้านที่จะต้องดำเนินการอยู่แล้วจึงนับว่าเป็นโอกาสในการยกระดับต่อยอดไปได้เชื่อมโยงไปถึงแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดและยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคของพื้นที่ภาคตะวันออกที่มีมิติของการพัฒนาแหล่งเที่ยวระดับชุมชน นอกจากนี้แล้วประเด็นของเครือข่ายด้านวิชาการและเครือข่ายหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันยังมีแนวนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน การมียุทธศาสตร์และแผนที่มีเป้าหมายเดียวกันจึงเป็นโอกาสที่ดีในการพัฒนาการศึกษาและการท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรมขึ้นได้ และสุดท้ายคือ **ด้านภาวะคุกคาม (T : Threats)** ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของการเมืองซึ่งอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายตามไปด้วย รวมไปถึงความไม่แน่นอนของสถานการณ์โรคระบาดในปัจจุบันซึ่งส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนและจะเป็นปัจจัยด้านลบที่จะทำให้ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนได้

การวิเคราะห์ข้อมูลตาม SWOT Analysis สามารถสรุปให้เห็นทุนศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นพื้นที่รองรับการศึกษาและการจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้ที่สำคัญ 5 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านทางสังคมและวัฒนธรรม ศักยภาพด้านการเครือข่ายความร่วมมือ และศักยภาพด้านการสนับสนุนจากภาควิชาการระดับพื้นที่ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นทุนศักยภาพที่สำคัญและเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้การพัฒนาการศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นได้ตามความต้องการของชุมชนได้ ชุมชนบ้านด่านเนินสูงยังคงวิถีความเป็นชุมชนแบบ “บ้าน วัด โรงเรียน” มีสัมพันธภาพแบบสังคมเครือญาติ ถ้อยทีถ้อยอาศัย ความเคารพและความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ปัจจุบันแกนนำชุมชน สมาชิกในชุมชนจะมีการจัดการเพื่อแจ้งข่าวสารและงานพัฒนาด้านอื่น

2. ศักยภาพด้านทรัพยากรป่าธรรมชาติ ทุนทางด้านทรัพยากรป่าธรรมชาตินับว่าเป็นจุดเด่นและความภาคภูมิใจของประชาชนในพื้นที่ตามสภาพภูมิประเทศที่มีความเป็นพื้นที่สีเขียว มีลำคลองเนินสูงไหลผ่านให้ความอุดมสมบูรณ์แก่พื้นที่ เป็นที่ราบตามแนวเขาบรรทัด และพื้นที่เลียบฝั่งทะเลทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ในส่วนของพื้นที่ป่าธรรมชาติ ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้พัฒนาโครงการป่าชุมชนบ้านด่านเนินสูง ซึ่งเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติป่าหินพงทิบ ทิวเขาบรรทัดซึ่งชุมชนได้เข้าไปบริหารจัดการตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นมา และพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการโครงการอนุรักษ์ป่าไม้พะยุงอย่างเป็นรูปธรรม เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคม 2558 สนับสนุนโดย ทสม. ตราด ในการพัฒนาคนและจัดทำข้อมูลด้านต่าง ๆ

3. ศักยภาพด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยบริบทและประวัติศาสตร์ของชุมชน ประชากรในชุมชนทั้งสิ้น 852ครัวเรือนนับถือพุทธศาสนาถึงร้อยละ 90 ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีวัดเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา โดยมีวัดสำคัญ 2 แห่งคือวัดเนินสูงตั้งอยู่หมู่ 6 ที่เป็นวัดเก่าแก่ของชุมชน มีประวัติการก่อตั้งมีอายุประมาณ 200 ปี และวัดตะกาง ตั้งอยู่หมู่ 3 ซึ่งมีประวัติการก่อสร้างในระยะเวลาเดียวกัน นอกจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ยังคงวิถีความเป็นชุมชนแล้ววัดทั้งสองแห่งยังเป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

4. ศักยภาพด้านเครือข่ายความร่วมมือ เป็นต้นทุนด้านความร่วมมือระดับพื้นที่ที่ชุมชนบ้านด่านเนินสูงที่ได้รับการสนับสนุนการทำงานทั้งจากหน่วยงานที่ได้รับผิดชอบโดยตรง เช่น กลุ่มชุมชนวัดเนินสูงซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัด ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เทศบาลตะกาง และอำเภอ ในการสนับสนุนปรับปรุงสถานที่ การมีหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนและพัฒนาให้ชุมชนได้เป็นเครือข่ายที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนและการยกระดับงานด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง

5. ศักยภาพด้านการสนับสนุนจากภาควิชาการระดับพื้นที่ ชุมชนบ้านด่านเนินสูง ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดตราดเป็นพื้นที่อยู่ติดกับจังหวัดจันทบุรี เป็นพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยท้องถิ่นในภูมิภาคนี้ การมีทีมวิชาการเข้ามาสนับสนุนทางวิชาการตั้งแต่การจัดประชุมระดมสมอง การสังเกตการณ์ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นการเติมเต็มส่วนที่ชุมชนต้องการเป็นอย่างมาก การมีเครือข่ายทางวิชาการในพื้นที่มาสนับสนุนจากจะเป็นส่วนหนุนเสริมให้เกิดแผนการดำเนินงานที่เป็นรูปแบบมากขึ้นแล้วยังจะเป็นโอกาสในระยะยาวในการพัฒนาความร่วมมือให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่ต่อไปได้ โดยเฉพาะมิติทางการศึกษาและการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งทางมหาวิทยาลัยมีความเชี่ยวชาญอยู่แล้ว จะเป็นขุมปัญหาในการเสริมศักยภาพชุมชน สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลที่ว่า “ศักยภาพชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการเสริมสร้างการศึกษาในทุกระดับ ทุกช่วงวัย” มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีจึงเป็นอีกปัจจัยที่จะบ่มเพาะให้

ชุมชนมีความรู้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนต่อไป

7. บทสรุป

ภายใต้แนวคิดการศึกษาที่มุ่งให้ทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตามนโยบายที่ต้องการให้มีการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่บ้านด่านเนินสูง อำเภอเมือง จังหวัดตราดว่า มีทุนศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ และจากการศึกษาในภาพรวมของพื้นที่ผ่านการวิเคราะห์แบบ SWOT Analysis ของชุมชนทั้งด้านที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภัยคุกคามของพื้นที่ในการที่จะดำเนินการพัฒนาเป็นพื้นที่ศึกษาและการจัดการท่องเที่ยว ด้านการมีส่วนร่วม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านทางสังคมและวัฒนธรรม ศักยภาพด้านการเครือข่ายความร่วมมือ และศักยภาพด้านการสนับสนุนจากภาควิชาการระดับพื้นที่ เป็นสะท้อนภาพของความพร้อมเชิงบูรณาการในการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของชุมชนในรูปแบบที่ชุมชนต้องการและสามารถบริหารตามศักยภาพของตนเองได้ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยหลักในการหนุนเสริมสำคัญสู่การพัฒนาคนและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ นอกจากนี้แล้วบทเรียนจากการศึกษาพื้นที่ยังสะท้อนให้เห็นกระบวนการจัดการชุมชนด้วยตนเอง กล่าวคือ การริเริ่มและการพัฒนาควรจะมาจากการริเริ่มและความปรารถนาของชุมชนในพื้นที่เอง ไม่ใช่ความต้องการหรือการสั่งการจากนโยบายส่วนกลางเพื่อให้เกิดภาพในสิ่งที่ส่วนกลางต้องการแต่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชนได้ การประเมินศักยภาพเบื้องต้นเพื่อศึกษาบริบทของพื้นที่ยังนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นเป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในระดับพื้นที่ (partnership management) เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory) และพัฒนาบนเงื่อนไขและความต้องการของชุมชน ผ่านจัดการความรู้ของทุกฝ่าย การให้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงและตั้งอยู่บนฐานบริบทของพื้นที่ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่จะส่งต่อไปกับชุมชน และทุกภาคส่วนได้เรียนรู้ผ่านการดำเนินการต่าง ๆ ในส่วนของการท่องเที่ยวชุมชน การริเริ่มโดยมุ่งเน้นหาศักยภาพชุมชน การสำรวจและพัฒนาให้เห็นถึงเป้าหมายร่วมของชุมชน การบูรณาการให้กับแผนการปฏิบัติงานหรือโครงการที่หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ มีต้นทุนอยู่แล้ว จากนั้น พัฒนาความร่วมมือเครือข่ายทั้งระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เช่น ภาควิชาการ หน่วยงานทางชุมชน เครือข่ายผู้นำชุมชน เป็นต้น การได้ข้อมูลและเชื่อมโยงศักยภาพด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง เป็นแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถเชิงระบบทั้งระบบนิเวศของชุมชน เกิดความสมดุล และความสร้างสรรค์โดยชุมชนเป็นจุดเริ่ม เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพได้ ซึ่งทั้งหมดจะสะท้อนกลับมาสู่ความเข้มแข็งและคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ทั้งนี้จะมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมถึงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมในพื้นที่เพื่อเป็นแนวทางการจัดทำแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (มปป). **แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ: (Natural Attraction).** กรุงเทพฯ.
 กองแผนนโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). **แผนวิสาหกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2562-2564 ฉบับทบทวน พ.ศ. 2563-2564.** กรุงเทพฯ.
 กรมการท่องเที่ยว. (2563). **แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว.

- จิรพิพัฒน์ วัฒนโชคชัย (2563). **แผนพัฒนาหมู่บ้านด้านเนินสูงประจำปี 2563**. จังหวัดตราด.
- เชียวโสธร คูวอล. (2557). การประเมินศักยภาพและความต้องการจำเป็นในการบริการสุขภาพของชุมชน. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. 8(1), 55-58.
- ฐนันต์ศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2557). การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี**. 6(2), 186-193.
- เทศบาลตำบลเกาะกวาง. (2561). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปีตำบลเกาะกวาง พ.ศ. 2561-2564**. ตราด.
- สุภาภรณ์ หาญทอง. (2543). **ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง**. กรุงเทพฯ : ภาคนิพนธ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579**. กรุงเทพฯ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2562). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2562). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสองพ.ศ. 2560 – 2564**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สาระดีดีดอทคอม. (2563). **องค์ประกอบของการท่องเที่ยว (Tourism Element)**. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2563. จาก http://saradd.com/index.php?option=com_content&view=article&id=218:tourism-element&catid=25:the-project&Itemid=72.
- สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2562). **ดัชนีความเชื่อมั่นผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- อดิเรกโชติกุล และเกศรินทร์ โชคเพิ่มพูน. (2018). การพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของอบต.มะเกลือใหม่ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนินจังหวัดนครราชสีมา. **วารสารราชพฤกษ์**. 16(2), 46-52.